

¹Мусаев Дж, ¹Байман Г.Б., ²Бөртебаев Н.Т.

¹химия ғ.к., профессор, М.Әуезов атындағы ОҚУ. Шымкент, Қазақстан

¹магистр, аға оқытушы, М.Әуезов атындағы ОҚУ. Шымкент, Қазақстан

²физ.-мат. ғ.д., профессор, ЯФИ РМК директоры. Алматы, Қазақстан

ҰЛТТЫҚ ТАМЫРДАН ҚОЛ ҮЗУ ҚАУІПТІ

Автор корреспондент:

Түйін: Республика Тәуелсіздігінің ең бір елеулі белесі 30-жылдық төл мейрамымыз келеді. Егемендігіміздің бір нышаны – ұмыт бола бастаған ескі дәстүрлерімізді жаңарту, ата-бабаларымыздан қалған салт-дәстүрлерімізді, әдет-құрыптарымызды рухани жаңғырту болып табылады. Бұл мақалада осы мәселелерді қазіргі заман талабына сай қалай ұштастыруға болатыны туралы ой қозғалады. Осынау өтпелі жаһанданудың жалыны жалпы адамзатқа (соның ішінде біздің қазақ халқына) қалай әсер етіп жатқаны туралы да айтылады. Оның шешу жолдары да қарастырылған. Әдет-ғұрыптарды заманауи дәстүрде Әлем алдында асқақтата жырлау керектігі айтылады. Осындай іс-әрекеттерді орындау халқымыздың салт-санасын көтеріп, алға озу үрдісі басталады. Ол үшін алдыңғы ұрпақ қалдырған асыл мұраларды көздің қарашығындай сақтай білуге көңіл бөлінеді. Біз сол рухани ұлттық кодты жаңғырта білуді ұйымдастыра алуымыз қажет.

Кілт сөздер: Ұлт, құндылық, халық, болыс-бітімі, таным, салт-дәстүр, тіл, діл, жаһандану

Кіріспе.Түркі тайпаларының ішінде қазақ ұлысы ұлт ретінде болмыс-бітімі, таным түйсігі, салт-дәстүрі, тілі, ділі ерекше жаратылған халық. Өмір ырғағын қоршаған орта, Табиғат-Анамен айрықша сабақтастыра білген дала халқы осы уақытқа дейін өз дүниетанымын бұзбай келе жатқанында ерекше мән бар. Бірақ кейінгі кездегі, жаһандануға байланысты қазақ халқы озық мәдениеті мен бай өркениетін өне бойында сақтай ала отыр ма?

Теориялық талдау. Осынау өтпелі, жаһанданудың жалыны жалпы адамзатты жаппай жалмап келе жатқан күрделі кезеңде, түркі халықтарында ғана кездесетін адамгершіліктің абзал қағидаларын, әдепті әдет-ғұрыптарын өскелең ұрпақ ата дәстүрін, ұлт құндылықтарын қалай дәріптеп келеді?

Осы сұрақтар төңірегінде ой қозғайық.

Біле білгенге дәстүрі озық, салт-санасы бүлінбеген ұлт ғана дамуға икемді, яғни алға озу үшін алдыңғы ұрпақ қалдырған асыл мұраларды көздің қарашығындай сақтап, оны кейінгі ұрпаққа жеткізе білуіміз керек.

Байқап қарасақ біздің бұзылмас байырғы ұлт тамырымыз, кейінгі жүз жылдың ішінде күрт ыдырап, ұлттық құндылықтарымыз шайқала бастады. Оған себептер: 1) Кеңестік кесір саясаттың салғыны;2) жаһанданудың жойқын күші.

«Үлкенге ізет,кішіге құрмет» көрсете білетін қазақ халқы кейінгі 30-40 жылдың ішінде ұлттық тамырдан танымастай кейіп көрсетіп, өзгеруге ұшырай бастады. Бұған себеп, менімше, сыртқы күштердің ықпалы десекте, өзіміз де көне дәстүрімізді жаңа заманға лайық көрмей, керітартпа қылықтарға көп бой алдырып жүрміз. Керітартпа қылықтарға не жатады?

Ең әуелі халықтың қорғанышы-ол ұлттың ана тілі. Тіл бар жерде ұлт, ел және жер бар. Ғ.Мүсірепов «ана тілінен айырылған адам өз халқы жасаған мәдени мұраның бәрінен құралақан қалады», -дейді. Тілін білмеген, түбін білмейді, ондай адам күлдірем деп күйдіреді, сүйсіндірем деп сүріндіреді, т.б. Осыған байланысты ана тілін ардақтамайтын, тарихын терең зерттегісі келмейтін ұрпақ өсіп келе жатқаны көңілге қаяу келтіреді. Тек жастарымыз ғана емес, аға буын өкілдерінің де (кейбір өкімет басында отырған лауазымды шенеуніктер) төл тілімізге деген бағасы төмен екені байқалады. Бұл ұлттың

тамырына балтамен шабу емес пе [1]?

Қазіргі жас аналардың бала тәрбиесіне келгенде, Қадыр Мырза-Әлінің «Бесікпен домбыра» дейтін тамаша өлеңінде

«ізеймін деп кеңістік,
Кентін тастап көшіпті.
Батыр қазақ қылышты,
Белін қашан шешіпті?!
Ізеймін деп тыныштық,
Түзін тастап көшіпті
Ақын қазақ азаптың
Бәрін тастап көшіпті
. ізеймін деп азаттық,
Тауын тастап көшіпті
Бәрін тастап осы күн,
Жеткен ұлы мұратқа.
Домбыра мен бесігін,
Тастамаған бірақ та»

Ал енді осы бесікті тербетер ана тақырыбы да, бүгінгі негізгі мәселелердің бірі болып отыр, оны ашу үшін тағы да Қадыр Мырза-Әліге жүгінейік:

«Көлдей көріп махабаттың тамшысын,
Күтіп өттің жақсылықтың жаршысын.
Бір ай көрінбесе сағындың
Күйеуінің өзі түгіл қамшысын!
Жолын кеспес қайнағаның ағаның,
Сен бір гүлі, сен бір күні даланың.
Кітапсыз-ақ оқыдың сен кітаптай,
Ата-ананың қасы менен қабағын»

Осы өлеңдегі ойды терең түсіну үшін Ақселеу Сейдімбектің «Құрмет» деген әңгімесіне оралайық. Үй жинап жүрген Ырыс келін қайнысы шақырып, атасының шапанын төрге іліп беруін өтінеді. Сонда қайнысы: «өзің неге ілмейсің?!» дегенде Ырыс өзгеше бір байсалды қалыпқа түсіп, айтуға болмайтын киелі құпияны амалсыз айтып тұрғандай, дауысы дірілдеп: «Онда.онда, атамның жағасына қолым тиіп кетеді ғой,»-дейді.

Ана тақырыбын Мұхтар Мағауин жазғандай, әйел-ұлттың айнасы емес пе? Әйел қақшаңдай түскен сайын, Алаш ақсаңдай түседі. Бұл ащы да болса шындық, деген ойлармен аяқтайық[2] .

Қазақ баласы тәрбие бастауынан қол үзген күні болмысынан айырылған ұлттардың біріне айналады. Сондықтан, біз ата-бабалар ұстанған дара да, дана жолды ұмытпауымыз керек. Біз сол рухани ұлттық кодты жаңғырта білуді ұйымдастыра алуымыз қажет.

Ұлттық салт-дәстүр ешқашан ескілік болған емес. Мысалы, Жапон халқын алсақ, олар өркениет өріне тек технологиялары арқылы жеткен жоқ, әдебиетін де, мәдениетін де, ғылымын дәулеттік салт-дәстүрмен ұштастырулары арқылы жетті.

Біз жаңа қоғамда өмір сүріп жатқанымыз рас, бірақ жаңалыққа қадам басу- ұлттық тамырдан және қастерлі құндылықтардан бас тарту емес. Ал осы айтып отырған ұлттық құндылықтарымыз бен ұлттық ерекшеліктеріміздің бәрі кешегі түркі халықтарының биік тұрағы болып табылса керек.

Біз бұрын кімді қазақ дейтін едік? Жеті атаға дейін қыз алыспайтын, жетімі мен жесірін қаңғытпайтын, бақты қумайтын, тақты теппейтін, бармын деп шіренбеген, жоқпын деп тіленбеген текті жұртты айтатын едік. Бір-бірімен көкпар тартысса да, бір-бірінің етегінен тартыспайтын, бір-бірімен жамбасқа алып белдесе де, өмірде бір бірін

аяқтан шалмайтын азамат мінезді Алаш едік. Сөзге ұтылмайтын, досқа адал, қонақжай, сертке тұратын сері халық едік. Сонымен қатар әлемде мал-жан сұрап амандасатын елміз. Бұл біздің ерекшелік сипатымыз. Қаһарланса қайсар, мейірленсе жұмсақ, қара нанды бөліп жеген қанағатшыл, қара қылды қақ жарған әділетшіл даналарымыз көп-ақ болды емес пе?

А.Сүлейменов: «Қазақ болып туу қызық әрі қиын». Біз осы ерекшеліктерімізді бүгінге, ертеңге адал аманаттауымыз қажет.

Бай тілімізді еңселі алты қанат киіз үй ордамызды, береке ұялаған бесігімізді, кісі алдынан кесе көлденең өтпейтін келіндерімізді адамзат ұрпағына үлгі насихат ете білуіміз керек.

Қазақтар туралы ғұлама ғалымдар мен мемлекет басшыларының пікірлеріне көңіл бөлейік.

Біздің сан ғасырлар бойы салт-дәстүрлерімізді саралай келіп: II Екатеринаның «Қазақтар өздерінің кім екенін білсе әлемді жаулап алады», деген.

Семенов Тянь-Шаньский: «Бұларды оқытудың қажеті жоқ. Салт-дәстүрлері түгел тұнып тұрған білім!»-депті.

Георгий Потанин: «Қазақтар еті тірі, дені салауатты, өмірге іңкәр халық. Олар сауық сайранды жаны сүйеді, ашық түсті киім-кешекті, өмірінде мереке, той-думанды ұнатады, қазақ өмірі үшін халықтың рухани қан-тамырында күш-жігердің көл-көсір қайнар көзі бар, тек қазақтардың өздері осы қайнардан теріс айналмаса болғаны», - дейді, недеген көрегендік (қазіргі уақытта арамызда болып жатқан кейбір келеңсіздіктермен салыстырыңыз)[3].

Көне дәстүрлерімізді (ұлтық тамырларды) көрнекілік ете отырып, көштің басын кемел болашаққа бұрғанымыз дұрыс болар. Ол үшін сөзімізді абыз Әбіш Кекілбайұлының аталы нақылымен сабақтайық: «дәстүр әдеппен, әдет-ғұрыппен, мың жылдап қалыптасқан дағдымен күресу есуастық. Бірақ оның бәрін жаңа жағдайға лайықтамай, жаңғыртпай, сол қалпында ұстануға тырысу-өз аяғыңды өзің тұсап, өз қолыңды өзің кісендеумен бара-бар».

Қорытынды. Осылай «тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйініне» мән берейік[4].

Біздің тарихи санамыз осындай отты пікірлермен өміршең. Ойымызды, ел шетін жау, ел ішін дау бұзбасын, дәстүріміздегі даңқты ата-бабаларымыздың жолынан жаңылмайық, осылай жаһан алдында қазақтың мерейі асқақтай берсін, деп аяқтайық.

Әдебиеттер тізімі

1. Нысанбек Төрекұл. Даланың дара ділмарлары. Алматы: ЖШС, «Қазақстан» баспа үйі, 2006, 592 бет.
2. Әбіш Кекілбаев. Шығармалар жиынтығы. Алматы: Атамұра, 2003, 320 бет.
3. Қадыр Мырза Әлі. Көкейтесті. Алматы: Атамұра, 2003, 372 бет
4. Стивен Р.Кови «Жасампаз жандарыдың 7 дағдысы». Ұлттық аударма бюросы. Алматы, 2018, 352 бет.

Аннотация: Одним из самых значимых рубежей Независимости Республики является 30-летний юбилей. Символом нашего суверенитета является возрождение старых забытых традиций, обычаев и духовное наследие оставшихся от наших предков. В этой статье речь пойдет о том, как совместить эти вопросы с современными требованиями. А также идет речь и о том, как пламя этой переходной глобализации влияет на человечество в целом (в том числе и на наш казахский народ). Рассмотрены пути его решения. Духовное наследие народа должны быть высоко воспеты перед миром в современном формате. Выполнение таких мероприятий позволит поднять духовность народа и начать процесс продвижения вперед. Авторы предлагают беречь как зеницу ока оставленное предками благородное наследие будущему поколению.

Ключевые слова: нация, ценность, народ, волюта, познание, традиции, язык, ментальность, глобализация

Abstract: One of the most significant milestones of the Independence of the Republic is the 30th anniversary. The symbol of our sovereignty is the revival of old forgotten traditions, customs and spiritual heritage left over from our ancestors. This article will discuss how to reconcile these issues with modern requirements. And also we are talking about how the flame of this transitional globalization affects humanity as a whole (including our Kazakh people). The ways of its solution are considered. The spiritual heritage of the people should be highly praised before the world in a modern format. The implementation of such measures will allow to raise the spirituality of the people and begin the process of moving forward. The authors proposes to preserve as the apple of the noble heritage left by the ancestors for the future generation.

Keywords: Nation, value, people, Parish, knowledge, traditions, language, mentality, globalization